

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KREITI YA 12

SEPEDI LELEME LA GAE (HL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

DIBATSELA 2021

MEPUTSO: 70

NAKO: Diiri tše 2

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 10.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Lephephe le, le arotšwe ka DIKAROLO TŠE THARO.
KAROLO YA A: Tekatlhaloganyo (30)
KAROLO YA B: Kakaretšo (10)
KAROLO YA C: Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo (30)
2. Bala ditaelo KA MOKA ka tlhokomelo.
3. Araba dipotšišo KA MOKA.
4. Thoma KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE letlakaleng LE LEFSA.
5. Thala mothalo ka morago ga KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE.
6. Dikarabo di nomorwe go swana le dipotšišo.
7. Tshela mothalo ka morago ga karabo YE NNGWE le YE NNGWE.
8. Hlokomela mopeleto le tlhamo ya mafoko.
9. Nako yeo e akanywago ge go arabja lephephe le e ka ba ka tsela ye:
KAROLO YA A: Metsotso ye e ka bago ye 50
KAROLO YA B: Metsotso ye e ka bago ye 30
KAROLO YA C: Metsotso ye e ka bago ye 40
10. Ngwala ka bothakga le ka mongwalo wa go balega.

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO**POTŠIŠO YA 1**

1.1 Bala setšweletšwa sa A ka tsinkelo gomme o arabe dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA A**LEHUMO LE TŠWA TEMONG**

1	Temo ke ye nngwe ya dikokwane tša motheo kgodišong ya ekonomi ya naga. Ntle le temo naga e ka se tšwele pele ka lebaka la gore dilo tša go swana le dijo, diaparo, dipuku le tše dingwe, di ka se be gona ka ge go tsebja gabotse gore di tšwa temong. Matšatšing a lehono batho ba hlokomologile temo, ke ka fao go nago le tlala lefaseng. Mmušo, ditsebi gammogo le mekgatlo ya balemi ba leka ka maatla go tsošološa temo ka ge e le bohlokwa.	5
2	Maitekelong a mmušo a go tsošološa temo, Kgoro ya Temo e thakgotše lesolo la Rakatlala. Ka lesolo le, ba ile ba thoma go etela mešate go lemoša badudi ka bohlokwa bja temo le go ba abela ditlabakelo le dinyakwa tša temo. Ba go ba le kgahlego ya temo ya dibjalo ba be ba fiwa dipeu, menontšha, ditrekere le tše dingwe tša go amana le temo ya dibjalo. Ge e le ba go ba le kgahlego ya bolemirui bona ba be ba fiwa leruo la go swana le dikgomo, dikgogo le dikolobe gore ba ithomele dikgwebo tša bona. Ba be ba fiwa furu le dihlare tša go hlabela diruiwa tše.	10 15
3	Kgabagareng yeo Lekwelaruri o ile a kwela sa ruri ge ba mmušo ba ba hlahla ka tša temo. Mosadi yo o ile a thoma ka go itemela merogo ya go swana le sepinitšhi, kherote, eiye, lefodi le petruti ka ge di se na mošomo wo montši gomme tlala lapeng la gagwe ya tsena ka monga wa seloko. O ile a thoma go rekišetša batho ba motse wa gabo wa Masehleng. Ge kgwebo ya gagwe e thoma go gola, o ile a tšwela pele ka go bjala khabetšhe, tamati le lethise. Tšona ka ge di na le mošomo wo montši go swana le go di fothela ka dihlare tša go bolaya dikhunkhwane le go di thekga, o ile a thoma go tlalelwa ke mošomo gomme a thwala batho ba babedi bao ba tlo mo thušago ka ge sedikwa se se na bogolo. Bašomi bao le bona ba ile ba tsenya dinala fase ka ge nnete gona mmatlaseromo a palega manga.	20 25
4	Bolemipotlana bjola bja Lekwelaruri bja gola gomme bja goga šedi ya metsemabapi. Tšhengwana yela ya gagwe ya thoma go ba ye nnyane gomme a kgopela lefelo le legolonyana le a ka lemago go lona mošate. Kgoši Mahlakodiši le yena ga se a ka a ba le manganga gomme a mo segela setsha se se bego se tla mo kgontšha go tšwetša kgwebo ya gagwe pele ka ge a be a kgahlwa ke mešomo ya gagwe. Lekwelaruri o ile a kgaola setsha seo ka diripa tše pedi. Seripeng sa mathomo o ile a tšwela pele go bjala merogo yona yela a bego a dutše a e bjala mola se sengwe seripa a se šomišeditše bolemirui. O ile a thoma go rua dikgogo	30 35

	a di rekiša mola tše dingwe di beela mae. Mae le ona a ile a rekwa ka bontši mo go bego go se gwa letelwa. Mmušo ka go lemoga boroto le maikemišetšo a mosadi yo, o ile wa mo thuša ka go mo epela meetse, go mo fa ditlabakelo tša go nošetša le dijo tša dikgogo gore a kgone go tšwetša mošomo wo pele. Lekwelaruri a gapeletšega gore a thwale bašomi ba seswai go tlaleletša bale ba babedi.	40
5	Ge a lemoga gore kgwebo e gola ka lebelo la mmutla, a bona bohlokwa bja go ngwadiša kgwebo ya gagwe le Kgoro ya Kgwebo le Intasteri gore a tle a kgone go rekišetša dikgwebokgoparara, maokelo, dikolo le mafelo a mangwe ditšweletšwa tša gagwe. Ka ntle ga tikatiko kgoro ya mo fa lengwalo leo. Go se go ye kae o ile a reka dilori tše tharo gore a kgone go phethagatša mošomo wa go romela ditšweletšwa tša gagwe mafelong a a fapanego seleteng sa gabo.	45 50
6	Kgwebo ya Lekwelaruri e ile ya tuma kgole le kgauswi ka ge a ile a thoma go rekišetša le dinagamabapi tša go swana le Botswana, Lesotho, Zimbabwe le dinaga tše dingwe tša Borwa bja Afrika. Mosadi wa basadi o ile a atlega gare ga banna le basadi, ka yena ba ithuta gore lehumo le tšwa temong.	55

[Mothopo: Boitlhamelo bjo bo nago le dinyakišišo]

- 1.1.1 Go tšwa TEMANENG YA 1, tsopola lentšu le le laetšago gore temo ke selo se bohlokwa. (1)
- 1.1.2 Go tšwa TEMANENG YA 1, efa ditšweletšwa TŠE THARO tša temo. (3)
- 1.1.3 Ka dintlha TŠE PEDI akaretša TEMANA YA 2. (2)
- 1.1.4 Bapetša mehuta ya balemi go ya ka TEMANA YA 2. (2)
- 1.1.5 Hlaloša seema se se latelago o be o fe tirišo ya sona TEMANENG YA 4, mmatlaseromo o palega manga. (2)
- 1.1.6 Go tšwa TEMANENG YA 4, hlaloša mekgwa YE MEBEDI ye Lekwelaruri a e šomišitšego go tšwetša kgwebo ya gagwe pele. (2)
- 1.1.7 Ka dintlha TŠE PEDI hlaloša lebaka le le dirago gore re re Lekwelaruri o be a na le tsebo ka tša temo o lebeletše TEMANA YA 3. (2)
- 1.1.8 Hlatholla ka fao Lekwelaruri a ilego a atlega ka gona mešomong ya gagwe ya tša temo. Efa dintlha TŠE PEDI. (2)
- 1.1.9 Akanya dinyakwa TŠE PEDI tše Lekwelaruri a ka di hlokomelago ge a romela ditšweletšwa tša gagwe dinageng tša ka ntle. (2)
- 1.1.10 Ge o be o le Tona ya Kgoro ya Temo, o be o ka dira eng go hlohletša gore temo e fiwe šedi dikolong. Efa dintlha TŠE PEDI. (2)

1.2 Bala setšweletšwa sa B ka tsinkelo gomme o arabe dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA B

[Mothopo: www.google.com]

1.2.1 Molemi yo a tšwelelago SETŠWELETŠWENG SA B o gweba ka:

- A Dibjalo
- B Diruiwa
- C Merogo
- D Dienywa

(1)

1.2.2 Efa lebaka le le laetšago gore mosadi yo a lego SETŠWELETŠWENG SA B o ipshina ka mošomo wa gagwe o lebeletše tirišo ya ditšo tša mmele.

(1)

1.2.3 Bapetša diteng tša SETŠWELETŠWA SA A TEMANENG YA 4 le SETŠWELETŠWA SA B.

(2)

1.2.4 Hlaloša mehola YE MEBEDI ya dikgogo go ya ka SETŠWELETŠWA SA B.

(2)

1.2.5 Ka dintlha TŠE PEDI hlaloša mabaka a a dirago gore dikgogo tša molemirui SETŠWELETŠWENG SA B di šireletšwe.

(2)

1.2.6 Re alele maikutlo a gago mabapi le ditiragalo tša SETŠWELETŠWA sa B. Fahlela karabo ya gago.

(2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Badišiša setšweletšwa se o yago go se akaretša ka go kgoboketša dikgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo tše bohlokwa ka mantšu a gago.

ELA HLOKO:

1. Akaretša dikgopolokgolo tša go laetša **ka moo kgatelelo ya monagano e ka laolwago ka gona** ka mantšu ao a sa fetego a 90.
2. Kakaretšo ya gago e be le dintlha tše 7.
3. Ngwala ka tsela ya temana.
4. Se ngwale hlogo ya kakaretšo.
5. Bontšha palo ya mantšu mafelelong a kakaretšo.

SETŠWELETŠWA SA C**KGATELELO YA MONAGANO**

Kgatelelo ya monagano ke tlhobaboroko maphelong a batho. Batho ba bangwe ba nagana gore ke bogaswi mola ba bangwe ba re ke dilo tša batho. Sa go hlobaetša ke gore batho ba ba amegago kudu ke bafsa. Gantši mo bafsens e hlolwa ke tlaišo ka go bethwa, go tlaišwa semoyeng goba khuetšo ya segwera. Motho wa gona o lemogwa ka go ba bodutwana le go fetoga tšhikanoši. Ka go lemoga koketšego ya batho ba ba nago le kgatelelo ya monagano, mmušo o agile mafelo a mmalwa go ralala le diprofense go thuša batšwasehlabele. Ditsebi tša menagano di etela mafelo ao kgafetšakgafetša ba šomiša mekgwanakgwana go kgonthišiša gore batšwasehlabele ba a imologa. Le ge go na le mafelo ao a agilwego, e sa le maikarabelo a batswadi go thušana le mmušo go laola kgatelelo ya monagano bafsens.

Bjalo ka motswadi o ka ngwadiša motšwasehlabele go le lengwe la mafelo ao. Ge mofsa a laetša dika tša kgatelelo ya monagano go bohlokwa gore motswadi a iphe nako ya go dula fase le ngwana wa gagwe gore a utolle sa mafahleng a gagwe. Dipapadi di bohlokwa go hlarolla monagano wo o imetšwego. Ka go realo motswadi a ka ya le motšwasehlabele dipapading tša mehutahuta a fihla a bapala le yena e le tsela ya go mo tloša bodutu le go široša mogopolo wa gagwe go dilo tše di ka bego di mo hlolela kgatelelo ya monagano. Ntle le dipapadi, go ya le ngwana mabenkelengkoparara go dira gore ngwana a bone batho le dilo tša go fapafapana tše di thušago go tsošološa kgahlego ya gagwe ya bophelo.

Ditsebi di re motho ge a sa šome o nagana dilo tša go tšwa tseleng. Go ntšha ngwana molabeng wo, motswadi a ka netefatša gore ngwana o na le mešongwana ye a e dirago nako le nako. Mabakeng a mangwe batšwasehlabele ba ukama gore ba noši le gore ba ka se tsoge ba tšwele ka gare ga tebetebe ya kgatelelo ya monagano. Ka gona go bohlokwa gore ngwana a kopanywe le batho ba ba kilego ba ba le kgatelelo ya monagano gomme ba thušegile.

[Mothopo: Boitlhamelo]

PALOMOKA YA KAROLO YA B:**10**

KAROLO YA C: DIBOPEGO LE MELAO YA TŠHOMIŠO YA POLELO

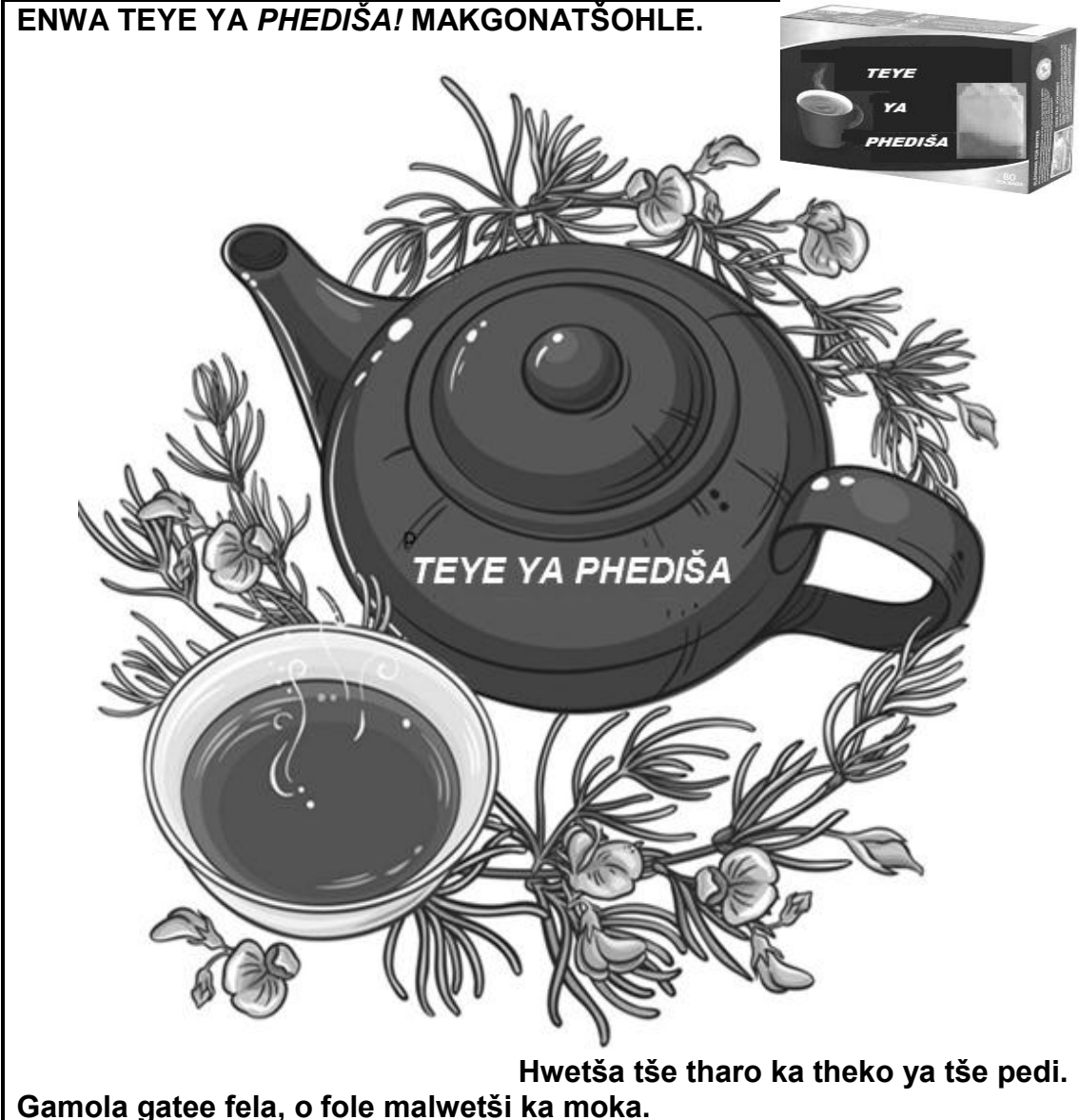
- Dithekniki tša papatšo le khathune.
- Tlotlontšu le tšhomišo ya polelo.
- Dibopego tša lefoko.
- Temogo ya tšhomišo ya polelo ka tsinkelo.

POTŠIŠO YA 3

Lekodišiša papatšo ya ka tlase gomme o arabe dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA D

ENWA TEYE YA PHEDIŠA! MAKGONATŠOHLE.

**Hwetša tše tharo ka theko ya tše pedi.
Gamola gatee fela, o fole malwetši ka moka.**

[Mothopo: www.google.com]

3.1 Tsopola lentšu le le laetšago gore sebapatšwa se alafa malwetši ka moka. (1)

- 3.2 Seswantšho se se laetša gore Teye ya Phediša e hwetšagala ka mahlare le ... (1)
- 3.3 Laetša phapano ya tirišo ya fonte ye kgolo le ye nnyane papatšong ye. (2)
- 3.4 Efa seemo sa teye ye e lego ka sekotlhelwaneng ka lefetile o be o šomiše karabo ya gago lefokong la maleba. (2)
- 3.5 Papatšo ye e lebišitšwe go ... (1)
- A baoki.
B baruti.
C bašomi.
D balwetši. (1)
- 3.6 Ka ntlha E TEE efa tshedimošo ye e tlogetšwego papatšong. (1)
- 3.7 Na o a dumela gore mmapatši o kgonne go jabetša le go hlohleletša bareki papatšong ya gagwe? Fahlela karabo ya gago. (2)
- [10]

POTŠIŠO YA 4

Lekodišiša **khathune** ye ya ka tlase gore o tle o kgone go laetša mabokgoni a tlhathollo ya ditšweletšwa tša go bonwa ka go araba dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA E

[Mothopo: www.google.com]

- 4.1 Efa leadingwa le le tšweletšwago ke diaparo tša monna PUDULENG YA 2. (1)

- 4.2 Na kalo ya khathune ye e laetša lefelo lefe? Fahlela ka dintlha TŠE PEDI. (3)
- 4.3 Ke ka lebaka le eng mothadi wa khathune a tšweleditše ramolao wa mothomoso go emela mothomošweu khathuneng ye? (2)
- 4.4 Khathune ye e mabapi le go ...
- A reka naga.
B tšea naga.
C tšea pudi.
D reka ntlo. (1)
- 4.5 Efa nyenyefatšo ya seruiwa se se tšwelelago khathuneng. (1)
- 4.6 Hlatholla maikutlo a a tšweletšwago ke tirišo ya ditho tša mmele tša seboledi PUDULENG YA 3. (2)
- [10]

POTŠIŠO YA 5

Bala setšweletšwa sa ka tlase gomme o arabe dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA F

MONWANA WA GO TLWAELE GO GORA KE NNGOPO

'Mmalo! Malose, o reng o dula o tshepiša yo kgaetšediago dingwathameratha ka mehla? Nna le bommago re leka ka mešogofela go go kgala eupša wena o itirile popotela ye e sa kwego. Ge kgaetšediago a go tshwenya o bolele,' gwa realo tatagoMalose. Yena le mogatšagwe ba fa bana ba bona lerato le thuto ka go swana le go lekana.

5

Aowa! Malose a nke a lokiše kamano ya gagwe le kgaetšediagwe hle! A ba hlomphaneng, le kua sekolong ba laetše gore ba tšwa lapeng la nnete. Dipolelwana tša gagwe tša gore **o tla betha yo kgaetšediagwe**, a di gomele. Bonna ga bo laetšwe ka maatla. Ruri! ge Malose a ka tšwela pele ka go tlaiša yo kgaetšediagwe ka tsela ye, o tla fela a nagana gore se ke mokgwa wa maleba wa go phela. Mafelelong e tla ba monna yo a tlaišago basadi le bana.

10

[Mothopo: Boitlhamelo bjo bo nago le dinyakišišo]

- 5.1 Leinagokwa le 'dingwathameratha' go tšwa lefokong la 1 le dirišitšwe go laetša eng? (1)
- 5.2 Efa tšhomišo ya hlogo ya bo-lentšung le 'bommago'. (1)
- 5.3 Ngwala lefoko le le kotofaditšwego ka lebaka la bjale o be o laetše gore le tlile ka modirišo ofe. (2)

- 5.4 Laetša phapano ya tirišo ya moselana wa-ng mantšung a:
- 5.4.1 Hlomphaneng
- 5.4.2 Sekolong (2)
- 5.5 Hlaloša tirišo ya leamanyi le le thaletšwego o be o laetše gore ke ka lebaka la eng e le leamanyi. (2)
- 5.6 Diriša lelahlelwa le, 'Mmalo!' lefokong la gago o be o hlaloše gore le tšweletša maikutlo a mohuta mang. (2)

[10]

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 30
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 70